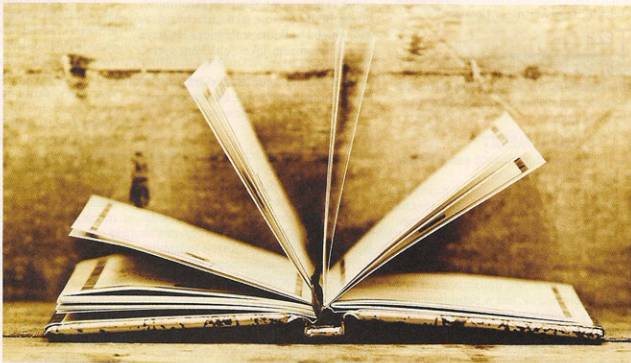

JAK PISAĆ O POEZJI NA MATURZE?

Co powinna zawierać interpretacja wiersza? Jak skonstruować pracę o poezji? Jak porównywać utwory poetyckie?

Jeden z tematów na poziomie podstawowym dotyczy interpretacji tekstu poetyckiego. Nowością jest to, że uczeń ma sam zinterpretować ten utwór, a temat nie przekazuje mu żadnych podpowiedzi, co do kierunku interpretacji. Interpretacja ma być w postaci tekstu argumentacyjnego, czyli praca w rodzaju rozprawki.

Co jest najważniejszym zadaniem?

Zasadniczą kwestią jest wnikliwa lektura utworu i postawienie zgodnej z nim tezy interpretacyjnej. Nie zostanie dobrze oceniona analiza i interpretacja wiersza, która nie będzie zawierać tezy interpretacyjnej, analizująca tylko liczbę strof, środki artystyczne i określająca niejasno tematykę utworu.

Tezy sformułowane przez różnych uczniów, dotyczące wiersza, mogą być różne, bo temat zakłada pewną dowolność interpretacji. **Teza nie może być jednak**

niezgodna z duchem utworu, epoki, w której został napisany, lub przeczyć faktom historycznoliterackim, kontekstowi filozoficznemu czy biograficznemu.

Wypracowanie maturalne na poziomie podstawowym z interpretacji wiersza musi posiadać wnikliwe uzasadnienie tezy. Nie wystarczy ją postawić, należy znaleźć wiele argumentów na poparcie. Te argumenty mogą odwoływać się do budowy utworu poetyckiego, funkcji środków artystycznych, powinny się odnosić do kontekstów historycznoliterackich, filozoficznych i biograficznych.

Jeśli wypracowanie nie będzie odwoływać się do kontekstów, będziesz mieć znacznie obniżoną ocenę.

Jak skonstruować wypracowanie?

Należy pamiętać o właściwej, co najmniej trójdzielnej konstrukcji wypracowania, wyeksponowanej poprzez akapity. Praca ta

powinna mieć wyraźny wstęp (postawienie tezy lub hipotezy), rozwinięcie (w postaci argumentów i kontrargumentów) i zakończenie (w postaci ostatecznego potwierdzenia i wzbogacenia tezy, wysnucia wniosków).

Najklarowniejszy i najprostszy w realizacji jest schemat: **postawienie we wstępie tezy, przytoczenie argumentacji w rozwinięciu oraz zakończenie potwierdzeniem tezy i wyciągnięciem wniosków.**

A teraz szczegóły dotyczące takiej konstrukcji.

TEZA – jak powinna brzmieć?

Według podanego schematu umieszczamy ją na początku pracy. Według innych schematów możliwe jest postawienie jej na końcu i dojście do niej poprzez szereg pytań oraz odpowiedzi na nie; taka konstrukcja wydaje się jednak trudniejsza i grozi zapomnieniem o sformułowaniu na końcu tezy!

Jedno jest pewne – teza musi mieć postać zdania twierdzącego! To nie jest pytanie! Teza nie może brzmieć: „nie wiem”, „nie mam zdania na ten temat”, „nie zajmuję stanowiska we wskazanej kwestii”.

ARGUMENTACJA

– o czym pamiętać?

Nasze argumenty muszą być logiczne. Nie wyciągamy wniosków z niewystarczających przesłanek (np. z tego, że w utworze występuje jeden epitet, nie wynika, że tekst ma charakter opisowy). Argumenty rzeczowe muszą mieć przewagę nad emocjonalnymi.

W toku wypowiedzi istotny jest odpowiedni język argumentacji, wyrazi i sformułowania wprowadzające i porządkujące argumenty („po pierwsze”, „po drugie”, „poruszę jeszcze inny aspekt zagadnienia”, „dodajmy”, „więc”) oraz wprowadzające kontrargumenty („jednak”, „jednakże”, „mimo to”). Stosuj sformułowania, które podkreślają subiektywizm opinii, np. „sądzę, że...”, „uważam, że”, „według mnie”, „nie zgadzam się ze stanowiskiem”. Konieczne jest wyraźne zaznaczenie, że wyciągasz wnioski (sygnalizuj to poprzez zwrot „z tego wynika, że” oraz przez odpowiednie spójniki „zatem”, „więc”, „toteż”). Nie zapominaj o tym, że praca jest interpretacją wiersza, **powinieneś stosować fachowe terminy z zakresu poetyki: „podmiot liryczny”, „ty liryczne”, „liryka bezpośrednia”, „liryka pośrednia”, „liryka inwokacyjna”, „liryka wyznania”, „liryka maski”, „liryka roli”**, nazwy środków artystycznych i systemów wersyfikacyjnych.

Zwróć uwagę, że w pracy powinny znaleźć się odpowiedzi na pytania o to, kto mówi w wierszu?, do kogo?, jaki to typ liryki?, jaki jest zasadniczy temat wiersza?, jaka funkcja tytułu?, które wyrazy można uznać za słowa kluczowe?, jaki nastrój wywołuje utwór?, jaka jest funkcja środków artystycznych?, jakiego płyną z tego wnioski?

Te wszystkie elementy powinny jednak odnosić się do tezy, a nie funkcjonować w oderwaniu od niej. Jeśli np. udowadniamy, że utwór ma charakter sensualny, wyliczmy po kolei epitety, metafory czy porównania działające na zmysł wzroku, słuchu, dotyku, powonienia, smaku.

Język pracy powinien ujawniać znajomość kontekstów: biograficznego, filozoficznego, historycznoliterackiego, dlatego warto używać nazw prądów literackich i filozoficznych, konwencji czy pokoleń literackich.

ZAKOŃCZENIE

– co napisać?

Ostatnie zdanie wypracowania nie może być powtórzeniem zdania pierw-

szego! Należy wzmożnić, wzbogacić tezę, nie wystarczy jej powtórzyć, trzeba dodać jeszcze wnioski, konkluzje, zasygnalizować konteksty, których już nie rozważysz, ale mają coś wspólnego z interpretowanym utworem, wiążą się z tezą.

Trening z interpretacji wiersza!

Masz do interpretacji wiersz Juliusza Słowackiego „Hymn” („Śmutno mi, Boże”). Stawiasz tezę interpretacyjną: „Hymn” to utwór eksponujący sytuację poety – tułacza, nawiązujący do sytuacji Słowackiego oraz realizujący romantyczny topos wędrowca, pielgrzyma.

W argumentacji przytaczasz argumenty za biograficzną interpretacją, pozwalającą utożsamiać podmiot liryczny z autorem (wskazujesz kolejne elementy wiersza „zgadzające się” z biografią Słowackiego – motyw niewinnej dziewczyny, okrętu niepłynącego do kraju, tułaczki po świecie, niepokoju o miejsce pochówku, eksponujeś umieszczoną pod utworem uwagę, iż był pisany na morzu, w okolicach Aleksandrii). Analizujesz wizję leżących bocońców i porównanie mówiącego w wierszu do pielgrzyma, umieszczasz to na tle romantycznego toposu wędrowca, obecnego też np. w poezji Mickiewicza. W zakończeniu potwierdzasz tezę, wzbogacając o obserwację, że hymn pokazuje szczególną odmianę romantycznego wędrowca – pielgrzyma, emigranta, ten topos jest popularny też np. w poezji Norwida.

Za co punkty?

Przy ocenie interpretacji utworu poetyckiego punkty będą rozkładały się następująco: maksymalnie – 9 punktów za koncepcję interpretacyjną niesprecyzowaną z utworem, obejmującą sensy niedosłowne (najważniejsza teza!), 15 pkt. za trafne i pogłębione uzasadnienie tezy interpretacyjnej (istotne są konteksty!), 4 pkt. za brak błędów rzeczowych, 6 – za kompozycję, 2 – za spójność wypowiedzi (zwróć uwagę, czy akapity się ze sobą łączą i czy w ramach akapitów zachowana jest spójność), 4 punkty za styl (unikaj sformułowań potocznych!), 6 pkt. za poprawność językową i 4 punkty za zapis (czyli ortografię i interpunkcję).

A jeśli masz porównać wiersze?

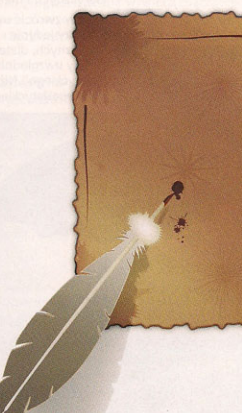
Egzamin na poziomie rozszerzonym zawiera jedno z zadań wymagające porównania utworów literackich. Może się tak zdarzyć, że będą to teksty poetyckie. **Zasadniczym celem podczas pisania interpretacji**

porównawczej powinno być odkrycie zasady zestawienia utworów (łączy je epoka, gatunek, zasadniczy motyw albo temat) **oraz opisanie podobieństw i różnic między tekstami** (w jednym krajobraz ukazany statycznie, w drugim dynamicznie), **a także sformułowanie wniosków wynikających z tych różnic i podobieństw**.

Oceniane będzie sformułowanie koncepcji porównywania utworów (w tezie) i uzasadnienie tezy interpretacyjnej z przywołaniem kontekstów (w argumentacji), poprawność rzeczowa, zamysł kompozycyjny, spójność lokalna tekstu, styl tekstu, poprawność językowa i poprawność zapisu.

Interpretacja porównawcza powinna być tekstem argumentacyjnym, czyli mieć formę „rozprawkopodobną”. Na przykład – formułujesz tezę o podobieństwie dwu wierszy stanowiących romantyczne opisy pejzażu, w argumentacji udowadniasz na podstawie różnych elementów, że opis krajobrazu jest najistotniejszy w obu wierszach, że realizowana jest romantyczna koncepcja natury (natura w centrum, tajemniczy byt, niezależny od człowieka), ale też wskazujesz różnice w szczegółach i formie ujęcia przyrody, w zakończeniu wzbogacasz tezę o wnioski (np. oba utwory pokazują pejzaż romantyczny w nieco inny sposób – w formie syntetycznej piszesz o różnicach – możesz dodać, że któreś z tych ujęć było inspiracją dla jakiegoś innego twórcy).

Oczywiście, pamiętaj o spójności wypowiedzi argumentacyjnej, języku charakterystycznym dla rozprawki i stosowaniu terminologii typowej dla analizy wierszy!

Terminy, które przydadzą się do interpretacji wiersza

Antonimy – wyrazy o znaczeniu przeciwnym, np. jasny – ciemny.

Apostrofa – bezpośredni zwrot do osoby lub zjawiska, np. „Litwo, ojczyzno moja...”

Archaizm – wyraz, który wyszedł z użycia, pochodzi z innej epoki, zastąpiony innym, np. „dziewica” w znaczeniu „dziewczyna” w balladach Mickiewicza.

Augmentatywizm (zgrubienie) – wyraz pochodny, który wyolbrzymia jakieś cechy wyrazu podstawowego, najczęściej negatywnie, np. wyrazy *zamycki*, *dziewczynisko*.

Autoironia – ironia wobec samego siebie i własnej twórczości, np. w wierszu „Bał” Wisławy Szymborskiej czy „Serwus, Madonna” Gałczyńskiego.

Ballada – gatunek literacki, który ma formę pieśni, rymowanej, melodyjnej, podzielonej na strofy, co zbliża ją do liryki. Fabuła zbliża ją do epiki. Elementy dramatyzmu, grozy i obecność dialogów sytuują ją blisko dramatu.

Dekadentyzm – postawa przejawiająca się zniechęceniem, pesymizmem, kryzysem wartości, deklarowaniem bezsensu istnienia i niekiedy pragnienia śmierci. Tendencje te wystąpiły w poezji młodopolskiej, np. w wierszach Kazimierza Przerwy-Tetmajera: „Koniec wieku XIX” czy „Wszystko umiera z smutkiem i żalobą”.

Deminutivum – zdrobnienie wyrazu nacechowane na ogół pozytywnie, np. „złotniczeńku” w wierszu Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej „Lenartowicz”.

Epitet – wyraz pełniący funkcję określenia rzeczownika. Oznacza cechy przedmiotów, osób, zjawisk, związanych jest z nastrojami czy wrażeniami podmiotu lirycznego. Bywa wyrażony przymiotnikiem, imiesłowem przymiotnikowym lub rzeczownikiem, np. *złote ściegi pożóg* („Elegia o... [chłopcu polskim]” Krzysztofa Kamila Baczyńskiego)

Hiperbola – wyolbrzymienie jakiegoś zjawiska, pełne przesady przedstawienie jakiejś rzeczy czy postaci, np. „nigdy, więc nigdy z tobą rozstać się nie mogę! / Morzem płyniesz i lądem idziesz za mną w drogę” („Do *** Na Alpach w Spługen 1829”, Adam Mickiewicz).

Incipit – pierwsze słowo lub pierwszy wers utworu albo jego wyodrębnionego fragmentu. Niejednokrotnie w utworach lirycznych, które nie mają tytułu, pełni jego funkcję.

Inwersja (szyk przestawny) – przedstawienie kolejności wyrazów w stosunku do tradycyjnej kolejności, narzuconej przez porządek składniowy i logiczny.

Ironia – zabieg polegający na komunikowaniu treści poprzez przekazywanie komunikatu sprzecznego z sensem wypowiedzi, w sposób zrozumiały dla odbiorcy; zaznaczenie dystansu do wypowiedzi, np. powiedzenie o Pałacu Kultury i Nauki „mały, ale gustowny”.

„Ja” liryczne (podmiot liryczny) – osoba mówiąca w wierszu, fikcyjna, skonstruowana na potrzeby tekstu, wypowiadająca swoje uczucia i przeżycia.

Katastrofizm – tendencja do przepowiadania zagłady, obecna w kulturze XX wieku, np. w poezji Miłosza, Czechowicza.

Koncept – pomysł na wiersz bazujący na ogół na paradoksie, grze słów, oksymoronie, antytezie, kontraście. Ma maksymalnie zaskoczyć i zadziwić czytelnika.

Kontrast – zestawienie jakichś elementów na zasadzie ich różnic a nie podobieństwa, np. zestawienie czerni z bielą, światła z ciemnością, ciepła z zimnem, np. „ty pójdziesz górą, a ja doliną”.

Liryka bezpośrednia – rodzaj liryki, w którym ujawnia się bezpośrednio podmiot liryczny, np. w postaci zaimków (*ja, mnie, mój*) czy pierwszoosobowej formie czasowników).

Liryka pośrednia – podmiot liryczny nie ujawnia się bezpośrednio w wierszu, niejako ukrywa się za sytuacją liryczną przedstawianymi obrazami.

Liryka nastrojowa – liryka koncentrująca się na nastroju, np. „Deszcz jesienią” Staffa.

Liryka pejzażowa – liryka opisowa, koncentrująca się na pejzażu.

Liryka roli – odmiana liryki, w której podmiot liryczny wciela się w rolę jakiejś postaci literackiej czy historycznej, np. „Urszula Kochanowska” Leśmiana.

List poetycki – utwór literacki, wierszowany, mający formę listu (wyrażony adresat). Przykładem jest „List do Pizonów” Horacego.

Marinizm – kierunek w poezji baroku (wziął nazwę od Giambattista Marina), charakteryzujący się wirtuozerią formalną, zabawą słowem i na ogół dworską i erotyczną tematyką, takie teksty tworzył np. Jan Andrzej Morsztyn.

Metafora (przenośnia) – połączenie w całość semantyczną wyrazów odległych znaczeniowo, w wyniku którego oba te wyrazy tracą całkowicie swe pierwotne znaczenie, a zyskują znaczenie nowe. Odmianami metafory są m.in. animacja, personifikacja, synekdocha, peryfraza.

Oksymoron – związek frazeologiczny obejmujący członów, których znaczenie kłóci się. Konstruuje one ze sobą, np. *zimny upał*, *jasna ciemność*. Wspólnie tworzą nowe znaczenia, oparte na paradoksie.

Oniryzm – konwencja polegająca na przedstawianiu rzeczywistości w poetyce snu, zerwane mogą być związki logiczne między opisami czy zdarzeniami, ważny jest nastrój i ciągi obrazów, niekiedy także inne wrażenia zmysłowe, występujące w poezji Czechowicza.

Paronomazia – zestawianie w bliskim sąsiedztwie słów podobnie brzmiących, co ma uwidatniać ich pokrewieństwo, obojętne dla przeciwieństwa, np. *buraka burota* w wierszu Białoszewskiego.

Personifikacja (uosobienie) – upodobnienie przyrody lub rzeczy czy zjawisk i pojęć do ludzi, np. „pamięć maluje przeszłe lata” (z wiersza „Znad ciemnej rzeki” Leopolda Staffa).

Synestezja – środek artystyczny polegający na tym, że wrażenia właściwe одному zmysłom są przypisywane innym, np. „srebrzystoturkusowa cisza” w wierszu Tetmajera „Widok ze Świnicy do Doliny Wierchcichej”.

Średniówka – przedział międzywersowy, występujący w stałych miejscach pauza, przerwa, która wpływa na intonację w wierszu. Średniówka jest jednak słabiej zaznaczanym intonacyjnie przedziałem niż **klauzula** (zakończenie) wersu. Średniówka jest w wierszach sylabicznych, sylabotonicznych, tonicznych, w wierszach dłużeńskich niż 8-zgłoskowe. W wierszach bez rytmu nie występuje.

„Ty” liryczne – osoba, rzecz, pojęcie, do której zwraca się podmiot liryczny w wierszu.